

*

'גוזמא קתני' –

'בענין השקר הקפיד הרב ז"ל (הרה"ק רבי פינחס מקוריץ) מאד אפילו לומר לשון גוזמא. אף דבגמרא איתא 'גוזמא קתני' – תירץ הוא ז"ל על דרך דאיתא בספר הרב דפולנאה בשם הבעש"ט ז"ל מי שנכשל כבר בשקר לא ישקר אפילו לדרך שלום, כדי שיבוא לדרך המיצוע, ע"ש. וכן לענין זה, כי רז"ל היו אנשי אמת והותר להם לדבר בלשון גוזמא, משא"כ אנחנו'.

(אמרי פנחס שער אמת ואמונה טו)

דף ה

זנתקלקלו הלויים בשיר'. ואם תאמר הלא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (כדלהלן ו.), ואם כן מדוע לא סמכו על רוב השנים לומר שיר של יום טוב ולהקריב קרבנות המוספין [כשם שלענין יום הכפורים סומכים על רוב השנים שאלול חסר ואין צמים יומים]?

ואפשר לומר, כיון שברוב פעמים היו באים עדים קודם תמיד של בין הערבים ועתה לא באו הרי שיצתה שנה זו מכלל הרוב והורע כח הרוב. לכן אף על פי שהרחוקים סומכים לעולם על הרוב ותולים שבאו עדים כדרכם, קודם המנחה, אך במקום הועד כשלא באו עדים עד המנחה, לא סמכו על הרוב (עפ"י מנחת חינוך שא, ב).

ויש מי שכתב, כיון שלא קדשו את החדש כל עוד לא הגיעו העדים, אי אפשר להקריב קרבן מוסף על סמך רוב, כי סוף סוף לא נקבע החדש עדיין (עפ"י שבט הלוי ח"א קכח, ב).

התקינו שלא יהו מקבלים את העדים אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש'. טעם הדבר שנהגו אותו היום קודש – כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה, כאשר יבואו העדים קודם המנחה ויהא אותו יום קודש באמת (עפ"י עירובין לט: ורש"י; תוס' פסחים מז. ד"ה נאכל).

זלרב ושמואל קשיא מתניתין – לא קשיא הא לן והא להו'. פירוש, רב ושמואל דיברו לבני בבל, ושם היא קדושה אחת כי לעולם נוהגים שם שני ימים ולא נשתנה כלום מהמנהג הראשון [והוא הדין לארץ ישראל שלא במקום הועד. כן כתב בעל המאור וועד], ודלא כרבה שנקט שתי קדושות הן אף בחו"ל או בא"י שלא במקום הועד (כן מפרש רבנו תם בספר הישר שיד. וכ"פ בחזו"א קלא, ב) בדעת בעה"מ. ולפירוש זה כוונת רבה **'אמינא לך אנא רבן יוחנן בן זכאי ואת אמרת לי רב ושמואל' כלומר אמינא לך דברים של טעם, ובאמת חולק אני על רב ושמואל (חזו"א שם).**

ויש מפרשים שגם רבה מודה שבגולה קדושה אחת הן, ומה שאמר נולדה בזה מותרת בזה, לא שהורה כן לבני מקומו אלא דיבר כלפי ארץ ישראל אחר תקנת ריב"ז [ואפילו שלא במקום הועד. ואע"פ שלעולם נוהגים שם שני ימים כבגולה, מ"מ כיון שכל ארץ ישראל ראויה לבית הועד, לא קבעו חכמים חומרת קדושה אחת בא"י]. לפירוש זה רבה לא חלק על רב ושמואל אלא מיישב דבריו עם דבריהם (כן פירש בחזו"א שם ובסק"ה על פי התוס' בעירובין לט).

על דרך זו אפשר לפרש שרבה חולק עם רב ושמואל בא"י בלבד, אבל בחו"ל אף לרבה אסורה. וכן מבואר בשו"ת הרשב"ש תריט.

כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד בצד כפר טבי ובקש להפקירו לעניים'. אף על פי שאנו נוקטים הפקר לעניים אינו הפקר, רבי אליעזר היה מתלמידי בית שמאי (עתוס' שבת קל: ד"ה דרבי), ולשיטתם הפקר לעניים – הפקר (עפ"י טורי אבן ר"ה לא:). וגם הולך לשיטתם שמעשר-שני [ורבעי – שהוא שוה למעשר בכל דיניו] ממון בעלים הוא (מעשר שני ה,ג; פאה ז,ו), ולכך רשאי להפקירו, אבל אנו פוסקים כרבי מאיר (בבבא מציעא נד:). שמעשר שני ממון גבוה הוא, וכשם שאינו רשאי ליתנו במתנה כך אינו יכול להפקירו, אם לא שמפקיר הפירות בעודם סמדר (עפ"י מנחת חינוך רמח"ט; אור שמח הל' ממרים ב. וע"ע בספר גידולי שמואל).

(ע"ב) אמרו לו תלמידי: רבי כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו...'. מכאן הוכיח הראב"ד (ממרים ב,ב) ועוד (ר"ח פלטיאל, תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג – פר' יתרו יט,טו) שגם אם בית הדין האחרון אינו גדול כבית דין הראשון, יכול לעמוד למנין ולהתיר, שהרי תקנה זו נתקנה בימי הראשונים (הזוגות. רה"פ) וביטולה חבריו של רבי אליעזר.

ואולם דעת הרמב"ם שאין יכול לבטל עד שיהא גדול מן הראשון בחכמה ובמנין. וכתב הכסף-משנה שאינו מכיר קושית הראב"ד ז"ל, מי אמר לו שריב"ז לא היה גדול כראשונים או יותר מהם; ואל יקשה בענין היאך אחרונים גדולים מהראשונים, דהא אשכחן רבה דהוה גדול מרב יהודה (כדאמרינן תענית כד וע"ע ברכות כ). (ע"ע מו"מ בענין זה בבאור מהלך הסוגיא, בחדושי בית מאיר; מרומי שדה).

זכי תימא למצות עונה הוא דאתא. ואם תאמר, כיון שבטל האיסור הלא ממילא מצווים הם בפריה ורביה משכבר, ומה צריך ציווי מיוחד? ויש לומר נפקא מינה שמצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסניני, לזה ולזה נאמרה. [ולפי האמת שבא הדבר כהתר לאיסור הקודם ולא כמצוה, הרי שלא נשנית המצוה בסניני ואין בני נח מצווים בה. כמבואר בסנהדרין נט. וע"ע במצוין ביס"ד סנהדרין נו בענין מצות פו"ר לבני נח]. (עפ"י מהרש"א).

ויש מי שכתב, מלשון מצות עונה משמע דלאו היינו מצות פריה ורביה אלא המדובר על מצוה מיוחדת לפקוד נשותיהם תיכף בשובם מההר (עפ"י קרני ראם).

וע"ע במהר"ם שי"ף ובבאור הנלוו אליו, ובחדושי בית מאיר. ובתפארת שלמה (יתרו) כתב: מאחר ובמתן תורה הגיעו ישראל למעלה רמה בקדושה ובטהרה, הוצרכו לציווי מיוחד לשוב ולהתעסק בעניני העולם הזה.

אמר ליה אביי: אטו ביצה במנין מי הוא, ביצה בעדות תליא מלתא, אתסר עדות אתסר ביצה אשתרי עדות אשתרי ביצה. נראה ודאי גם רב יוסף סבר שלא נמנו על ביצה רק סבר שריב"ז לא נמנה לבטל תקנה ראשונה אלא רק כשבאו עדים מן המנחה ולמעלה שהיו נוהגים אותו היום קדש ולמחר חול, אבל כשלא באו עדים ביום הראשון שאז עושים שני ימים, נשאר הענין בתקנתו הראשונה, וכמו שהיו אז עושים אותם שני ימים בקדושה אחת, כך לאחר תקנת ריב"ז. ונפקא מינה לענין ביצה. ואביי סובר הא בהא תליא; כיון שאילו באו מן המנחה ולמעלה לא היו נוהגים קדש למחר, אף עתה שלא באו אין כאן אלא ספק וביצה מותרת (עפ"י רשב"א).

דבא אמר: אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה. מי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש'. כתב הרי"ף: מזה שמענו שבני ארץ ישראל צריכים לעשות שני ימים טובים של ראש השנה. וכן כתב רב האי גאון, רבנו חננאל, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ש ושאר פוסקים.

והרז"ה דחה הראיה, שלא נאמרו דברי רבא אלא בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, אבל בדורות הללו מאחר שהותקן סדר העיבור על פי החשבון שבידינו, הרי חזרה כל ארץ ישראל להיות כמקום הועד שאין להם ספק בקדושת היום ואינם חייבים לשמור כי אם יום אחד. וכן הביא מרבנו אפרים תלמיד הרי"ף. והוכיח שכן היה המנהג הקדום בארץ 'עד עתה חדשים מקרוב באו לשם מחכמי פרובינציאה והנהיגום לעשות שני ימים טובים בראש השנה על פי הלכות הרי"ף'.

ופירש הרמב"ן שורש מחלוקתם; רבנו אפרים סובר שבארץ ישראל לא נתקנה תקנה לעשות שני ימים בקדושה אחת אלא שמפני הספק הוצרכו בפועל לנהוג קדושה אחת בשני הימים, מפני החשש שמא באו עדים מן המנחה ולמעלה (ואז אותו היום קדש ולמחר קדש – דהיינו קדושה אחת), וכיון שאינו אלא משום הספק, עכשיו שידענו את החשבון בודאות – אין צורך בשני ימים. ולדעת הרי"ף, הואיל וכשקדשו על פי הראיה, בכל פעם שנהגו שני ימים כגון שלא באו עדים עד למחרת, נהגו (לרבא שהלכה כמותו) לעשותם כקדושה אחת אפילו בבית הועד, שאם נולדה בזה אסורה בזה – הרי ששני הימים אינם מפני הספק, ואם כן גם לאחר שידענו זמן העיבור נשאר המנהג הראשון.

והרי זהו עצמו טעמו של רבא שמודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגים אותו היום קדש ולמחר קדש – כי לא רצה ריב"ז לשנות המנהג שנהגו לפניו בזמן שלא קבלו עדים מן המנחה, לעשות שני הימים קודש בקדושה אחת – כדי שיהיו כל הזמנים כמנהגם, בין קודם חורבן בין לאחר חורבן בין לכשיבנה הבית במהרה בימינו. והרי מכאן ראייה שאין שינוי וקולא בסדר הנהגת שני ימים של ראש השנה בקדושה אחת.

ועוד האריך הרמב"ן להוכיח כשיטת הרי"ף ודחה דברי החולקים, וסיים: 'ואשר אמרו בעבור בני ארץ ישראל בדורות שלפנינו (שנהגו לעשות יום אחד) – אינה טענה, לפי שגלינו גלות שלמה ובעונותינו לא נשאר בארץ ישראל בימים ההם אלא מעטים ואינן בני תורה בנדוד אחר נדוד וטלטול אחר טלטול, והוחלף להם בשאר ימים'.

ע"ע ביתר הרחבה באור סברות הראשונים, בחו"א קלא, ו. עוד בענין שני ימים של ראש השנה – ע' בשו"ת רשב"ש תריט; נוב"י תנינא או"ח קיג; רש"ש חגיגה יג. חדושי הנצי"ב כאן; שבט הלוי ח"א קכח וח"ו עח. וראה עוד בסיכום ענין זה בספר המועדים להלכה – ר"ה.

דף ו

'נהרדעי אמרי אף בביצה, דמה דעתיך דלמא מעברי ליה לאלול'. כלומר בזמן בית דין היו צריכים הרחוקים לעשות שני ימים משום החשש שמא יתעבר אלול כשלא באו עדים עד המנחה ויעשו אותו היום קודש ולמחר קודש בקדושה אחת, ואם כן אותה התקנה לא נתבטלה מהרחוקים שהרי לא פסקו מעולם מלעשות שני ימים – 'הא אמר רב חיננא בר כהנא אמר רב: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר' וא"כ לא נתקנה התקנה מעולם כיון שלא נתקיימה אפילו פעם אחת ובטלה מעיקרא, ומעולם לא היו שני הימים קדושה אחת (מהר"ם).

עוד בבאור סברת נהרדעי, ע' מהר"ם שיף; חו"א קמא, ו; שבט הלוי ח"ו עח, ז.